

GESPREK OVER ROME-REFORMATIE MET

Prof. Dr. KARL BARTH

„Zoals ik u al geschreven heb, ben ik eigenlijk wat verlegen met de vragen die u mij gaat stellen over het probleem Rome-Reformatie.

Niet alleen omdat ik mij vanwege mijn gezondheid ontzien moet, want ik ben zwaar ziek geweest, en nog steeds onder doktershanden, maar het thema als zodanig, waarover wij spreken gaan, is voor mij problematisch.

Immers, wat verstaan wij vandaag onder „Rome” en wat onder „de Reformatie”? U gaat er blijkbaar van uit dat dat vaste grootheden zijn, maar het zijn géén vaste, géén welomlijnde grootheden.

Tot de Reformatie behoren immers Lutheranen, Anglicanen, Baptisten en Methodisten. Enfin, dat de Reformatie geen eenheid vormt, weet u als Hollander bijna nog beter dan ik.

Maar hoe kunnen we dan over eenheid met Rome spreken? *Wie* zal, ja namens *wie* spreken? U bent gereformeerd, maar er zijn in Holland ook hervormden. De onderneming van een gesprek met Rome heeft voor mij dus nog veel duisters.

En dat alles te meer, omdat ook „Rome” in beweging is. Want wat is „Rome” vandaag? Moet ik dat opmaken uit „Denzinger” of uit wat de paus zegt, of moet ik het concluderen uit de Concilieuitspraken, en dat terwijl het Concilie nog niet eens afgelopen is? Of moet ik soms naar de progressieve richting *binnen* de Rooms-Katholieke Kerk luisteren, naar mannen als Ratzinger, Urs von Balthasar en Küng?

Ja, wat is „Rome” vandaag?

Het gehele thema Rome-Reformatie vormt door al deze factoren een grote onbekende, en de *x* en *y* erin zijn nog niet gedefinieerd.

Iedere poging om Rome en de Reformatie te herenigen is vandaag daarom nog te vroeg. *Eerst* moet er eenheid komen tussen de protestanten onderling; *dan* moeten de progressieven en de conservatieven binnen de Rooms-Katholieke Kerk het nog eens worden; en eerst *daarna* kunnen wij verder gaan.

Dat is mijn verlegenheid, maar goed, zoals ik u al schreef, ik wil uw vragen desondanks wel beantwoorden, al zal het niet lang kunnen worden, want ik ben erg ziek geweest, en moet mij dus helaas ontzien.”

In zijn intieme studeerkamer, aan de Bruderholzallee 26 te Bazel, spraken we precies een uur lang.

Wat mij opviel bij het gesprek was zijn grote openhartigheid en zijn bereidheid mijn vragen stipt en werkelijk op de man af te beantwoorden.

Helaas kan ik bij de weergave van het gesprek Barths lach niet weergeven, noch de twinkeling van zijn ogen achter zijn dikke brillenglazen. Die waren mij al opgevallen in 1956, toen ik te Bazel college bij hem heb gelopen. De eerste keer dat ik hem zag, kwam hij de collegezaal binnen – het was winter – met een pelsmuts op en een bontmantel over de arm; hij deed mij denken aan een oude leeuw, die zich gedurende ieder college dat hij gaf weer opnieuw in de strijd wierp. Maar tijdens het gesprek vielen mij ook direct zijn vriendelijke ogen op, die begonnen te twinkelen als hij – en dat was geen uitzondering – een grapje vertelde.

De indruk die hij maakt is nog altijd die van een oude leeuw, waarin nu soms vermoeidheid en nog bestaande jeugdigheid om de voorrang strijden, maar de humor is aanwezig.

Hij verbindt in zijn persoon en werk de wereld van zijn leermeesters Von Harnack, Herrmann en Natorp met die van Bonhoeffer, Bultmann en Küng – om van Robinson maar te zwijgen – en niemand zal willen ontkennen dat Barths arbeid voor- én tegenstanders geïnspireerd heeft, en allerwege tot levendige reacties heeft geroepen.

Want men kan zich leerling van hem weten of in hem een groot tegenstander zien; men kan in zijn *Kirchliche Dogmatik* de meest gezagvolle dogmatiek erkennen, die de laatste eeuwen van protestantse zijde verschenen is, of menen dat Barths theologie reeds weer overspoeld is door nieuwe theologische stromingen en gebeurtenissen, maar hij is in ieder geval vanwege zijn werk een theoloog van wereldnaam, en wat Nederland betreft is Barth met name in de dertiger en veertiger jaren een enorme stimulans geweest voor de theologische bezinning.

En dat laatste kon hij allerwege zijn, omdat Barth op

bewonderenswaardige wijze zijn voorgenomen werkprogramma uitvoerde, met een stugge vlijt en regelmaat die voor iedere academicus een zeldzaam menselijk voorbeeld is.

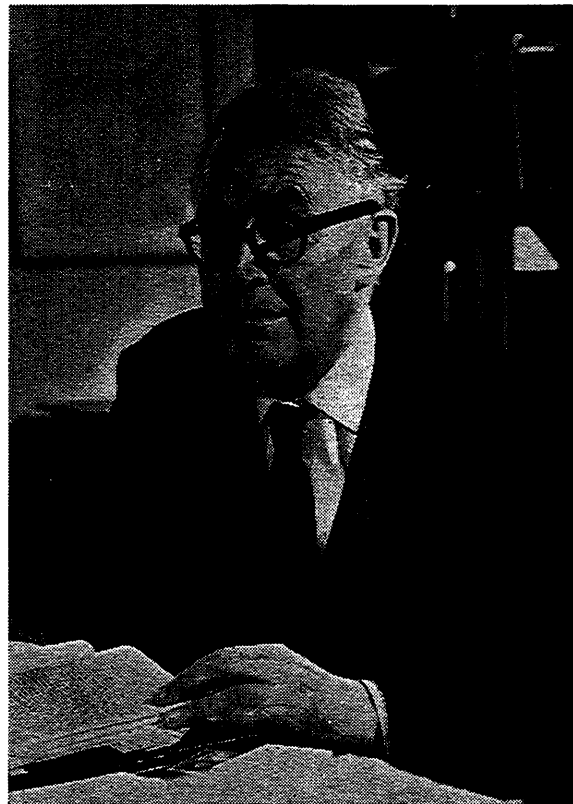
Hoewel deze systematische theologiestudie zijn werkverdeling vrijwel volkomen beheerst heeft, valt op dat hij gedurende de laatste jaren van zijn professoraat veel preekte in de Bazelse strafgevangenis. Ondanks alle onderscheid moet men hier onwillekeurig even aan paus Johannes XXIII denken, die in december 1958 zijn opzienbarende bezoek bracht aan *Regina Coeli*, de grote Romeinse strafgevangenis.

Eén van die godsdienstoefeningen in de strafgevangenis is volledig op de grammofoonplaat opgenomen, een indringende preek van Barth over de tekst: „*Furcht ist nicht in der Liebe, sondern die vollkommene Liebe treibt die Furcht aus.*” (1 Joh. 4 : 18).

Wat „Rome” betreft was ik in 1957 al getroffen door de „Brief an den Verfasser” die Barth publiceerde voorin de dissertatie van Hans Küng, welke handelt over „Rechtfertigung, Die Lehre Karl Barths und eine Katholische Bessinnung”.

Küng meende dat wat Barth in zijn *Kirchliche Dogmatik* over de rechtvaardiging uit het geloof had geschreven *zakelijk* niet met Trente in strijd behoefde te zijn. Barth schreef daarover: „Sie verstehen, dass mein Erstaunen bei dieser Kunde ziemlich gross war” (pag. 11).

Volgens Küng was Barth dogmenhistorisch in zijn uiteenzetting van de leer van Rome door de teksten van „Denzinger” op een dwaalspoor gebracht, en Barths even geestige als karakteristieke reactie was: „*Wenn* das, was Sie der Heiligen Schrift, der alten und neuen römisch-katholischen Theologie und dann doch auch dem „Denzinger” und also auch den Texten des Tridentinum entnehmen, die Lehre Ihrer Kirche wirklich *ist* und sich als solche bestätigen lässt (vielleicht durch einen Ihrem Buch begegnenden Consensus bestätigen werden wird!), *dann* werde ich wohl, nachdem ich, um mit dem genius loci

PROF. DR. KARL BARTH

geb. 10 mei 1886 te Bazel.

1904–1909 studie te Bern, Berlijn, Tübingen en Marburg.
1909–1911 hulpprediker te Genève onder Adolf Keller.
1911–1921 predikant te Safenwil.
1921–1925 hoogleraar te Göttingen.
1925–1929 hoogleraar te Münster.
1929–1935 hoogleraar te Bonn.
1935–1962 hoogleraar te Bazel.
Reizen naar Nederland in 1926, 1935, 1939 en 1948.

Voornaamste publikaties:

1917 Suchet Gott, so werdet ihr leben.
1919 Der Römerbrief.
1924 Komm, Schöpfer Geist!
Das Wort Gottes und die Theologie.
1926 Die Kirche und die Kultur.
1927 Prolegomena zur Christlichen Dogmatik.
1928 Die Theologie und die Kirche.
1931 Fides quaerens intellectum, Anselms Beweis der Existenz Gottes.
1932–1959 Kirchliche Dogmatik (12 delen, nog onvoltooid, 8700 pag.).
1933 Theologische Existenz Heute.
Reformation als Entscheidung.
Lutherfeier 1933.
1934 Der Christ als Zeuge.
Nein! Antwort an Emil Brunner.
1935 Credo.
1938 Brief an Prof. J. L. Hromádka.
Gotteserkenntnis und Gottesdienst.
1942 Brief aan de Nederlandse Christenen.
1945 Die Deutschen und wir.
Eine Schweizer Stimme, 1938–1945.
1946 Christliche Ethik.
Christengemeinde und Bürgergemeinde.
1947 Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert.
Dogmatik im Grundriss.
Christus und wir Christen.
1948 Die Christliche Lehre nach dem Heidelberger Katechismus.
Die Unordnung der Welt und Gottes Heilsplan.
1949 Fürchte dich nicht! Predigtsammlung 1934–1948.
1952 Rudolf Bultmann. Ein Versuch, ihn zu verstehen.
1955 Dietrich Bonhoeffer und Karl Barth.
1956 Wolfgang Amadeus Mozart 1756–1956.
1958 Brief an einen Pfarrer in der Deutschen Demokratischen Republik.
1959 Den Gefangenen Befreiung. Predigten aus den Jahren 1954–1959.
1962 Einführung in die evangelische Theologie.

Zwiesprache zu halten, schon zweimal in der Kirche S. Maria Maggiore zu Trient gewesen bin, ein drittes Mal dorthin eilen müssen: diesmal zum Bekenntnis eines zerknirschten: patres peccavi!" (pag. 12).

En wat de merkwaardige resultaten van Küngs boek betreft, die zo dicht lagen bij de reformatorische gedachtenwereld, veroorloofde Barth zich jegens Küng de volgende persoonlijke vraag: „Wie erklären Sie sich die Tatsache, dass das Alles so lange, und extra et intra muros so Vielen verborgen bleiben konnte? Eine ganz vertrauliche Frage, mit der ich Ihrem Buch gewisz bei keinem ernsthaften Leser schade, die ich Ihnen aber zu meiner eigenen Errettung zuflüstern möchte: *Ob Sie selbst* das Alles wohl vor oder während bzw. nach Ihrer so gründlichen Lektüre der „Kirchlichen Dogmatik" dort entdeckt haben?" (pag. 12-13).

Dat hier nog veel gestudeerd en doorgesproken moet worden zal des te duidelijker zijn voor wie zich eveneens de woorden herinnert waarmee Barth zijn *Geleitbrief* o.a. afsloot: „Dasz ich kryptokatholisch oder dasz Sie krypto-protestantisch sein möchten – diese törichte Alternative wird hoffentlich keinem Ihrer Leser in den Sinn kommen. Aber, nicht wahr, das scheint heute hüben und drüben Einigen, zu denen Sie und ich auch gehören, aufzugehen: getrennt *im Glauben*, innerhalb des *gleichen* Glaubens nämlich, weil und indem wir hüben und drüben an *den-selben Herrn* glauben dürfen." (pag. 13).

Het was met name dit treffende Voorwoord dat mij gestimuleerd had in het algemeen Barths oordeel over de verhouding Rome-Reformatie te vragen.

Ik was daarom dankbaar dat de thans emeritus, maar nog altijd hard werkende, hoogleraar bereid was mij een gesprek toe te staan over Rome en de Reformatie. Na met de reeds weergegeven opmerkingen het gesprek te hebben ingeleid, vervolgde hij in zijn typisch Schwizerdütsch:

„Mijn biografische gegevens vindt u wel in een lexicon, en van mijn werken kunt u in ieder geval de *Römerbrief* noemen, mijn boek over *Anselmus*, de *Kirchliche Dogmatik* en de *Einführung in die evangelische Theologie*. U zoekt dat wel uit, niet waar?"

– *Wat was uw eerste persoonlijke contact in uw leven met Rome of met de rooms-katholieke wereld, en hoe ontwikkelde zich dat in uw religieus en geleerdenleven?*

„Mijn werkelijk eerste kennismaking met de Roomse Kerk?

Ik moet even lachen om wat mij nu te binnen schiet. Maar dat is voor uw publikatie van geen enkel belang, denk ik, al wil ik het u persoonlijk wel vertellen, als u dat interesseert.

Ik was een jongetje van vijf jaar, en was met mijn grootmoeder op vakantie in Zwitserland, en logeerde toen in een rooms-katholieke pastorie. Mij is altijd bijgebleven dat die pastoor graag een flink glaasje dronk.

Zijn misdienst heb ik ook bijgewoond. Ik begreep er natuurlijk niets van, en kon de latijnse woorden ook niet verstaan, behalve het steeds herhaalde

DOMINUS VOBISCUM,

waarvan ik alleen het woordje *Dominus* meende te kunnen thuis brengen, maar dat verbond ik met het dominospell! Zo ziet u!

Ja, en het volgende werkelijk persoonlijke contact . . ., dat was in Safenwil, mijn eerste gemeente, waar ik predikant was.

In de onmiddellijke omgeving nu was een rooms-katholiek dorp, en met de pastoor daarvan had ik in die jaren veel contact. Het was een niet zeer ontwikkeld, maar een vroom man, en we hebben veel met elkaar afgepraat. We hebben over Trente gesproken en over de controvers tussen Rome en de Reformatie.

Ik stond zelf natuurlijk nog helemaal aan het begin, maar daarmee is het toch begonnen.

Toen ik in 1925 te Münster hoogleraar werd, in Westfalen, kreeg ik daar natuurlijk ook omgang met de rooms-katholieke theologische hoogleraren. Ik bezocht de rooms-katholieke kerkdiensten wel, en leerde er het zeer solide Westfaalse katholicisme kennen."

– *Zijn er in uw leven ook rooms-katholieken waaraan u als mens of als geleerde veel te danken hebt, of waarmee u veel persoonlijk contact hebt gehad?*

„Dat is eigenlijk een vervolg op uw vorige vraag. Ja, wat zal ik zeggen. Hier in Bazel heb ik heel veel contact gehad met Urs von Balthasar. Hij schreef zelfs een

boek over mij. Maar vaak ook hebben we niet over de theologie gepraat, maar over muziek, en vooral over Mozart. Door ons beider ziekte is het omgangscontact nu wat minder, maar we zijn goede vrienden.

Verder is er een Dominicaan in Parijs, Père Maydiou, gedurende de oorlog een der verzetsmensen, die in de oorlogsjaren veel bij me kwam. Hij was een dapper man, voor wiens verzetswerk in de oorlog ik groot respect heb, en die in Duitse gevangenschap veel geleden heeft. Hij was een Gascogner, een verbazend vrolijke en openhartige man, die zeer open met mij sprak. Na de oorlog wilde hij mij beslist eens per jaar blijven bezoeken, om, zoals hij het uitdrukte, zich door onze gesprekken te sterken in het geloof.

Natuurlijk spraken we veel over Petrus, over het pausdom en over de successie. Een belangrijk moment in onze gesprekken – en schrijft u dat maar op – was zijn opmerking: „*Ne parlons plus du Pape, parlons de Jesus Christe*", en mijn directe antwoord daarop: „*Nun gut, nous sommes d'accord*." En sindsdien was de controvers nimmer meer hoofdthema van het gesprek.

Ja, u vroeg mij aan wie ik wat te danken heb . . .

Och, wij hebben altijd dankbaar te zijn wanneer wij een werkelijke Christen ontmoeten, maar aan één rooms-katholiek heb ik wel héél veel te danken, maar die leefde duizend jaar geleden: dat is aan

ANSELMUS VAN CANTERBURY.

Van deze rooms-katholiek heb ik het méést geleerd. Dat zult u wel begrijpen uit mijn boek „*Fides quaerens intellectum*", dat over Anselmus handelt.

Mijn gehele theologie, zou men zowaar kunnen opmerken, stamt dus eigenlijk uit een rooms-katholieke bron, tenminste als men Anselmus rooms-katholiek wil noemen . . . ja!

En hoe zou ik kunnen vergeten WOLFGANG AMADEUS MOZART hier te noemen, die toch een echte goede rooms-katholiek is geweest, en aan wie ik, zoals bekend, veel te danken heb.

Te danken hebben . . .

Kijk, ik ben nu ziek, en ik heb een arts die rooms-katholiek is, maar wij verstaan elkaar goed. Wij praten, als hij zo eens in de drie dagen komt, voor driekwart van de tijd over de theologie, over het Concilie, over Maria enz., en eerst daarna vraagt hij ineens, midden in een theologisch gesprek, hoe het nu met mij zelf gaat. Tja, aan hem heb ik werkelijk wat te danken, als medicus, als mens en als vriend."

– *Heeft uw opinie over Rome nog een ontwikkeling doorgemaakt?*

„Wat is ontwikkeling?

Ik heb Rome in de loop van mijn leven beter leren kennen. Toen ik jong was, was Rome voor mij, achteraf gezien, toch wel een uitgebreid nevelveld, en dat heeft nu meer gestalte gekregen, en daartoe moest ik het beter leren kennen."

– *Ziet u in „Rome" slechts een „Faktum der Häresie", waarover u in de „Kirchliche Dogmatik" geschreven hebt (K.D., I,1, pag. 33-34) of ziet u eerder ketterse elementen in Rome?*

„Och, neem de uitdrukking *ketterij* in mijn *Kirchliche Dogmatik* niet te zwaar. Ik heb er een formele term mee bedoeld, om de *controvers* duidelijk mee aan te duiden. Ik wil het tegenwoordige „Rome" bepaald niet belasten met de term *ketterij* zonder meer.

Maar *ketterse elementen*, ja, die zie ik natuurlijk wel!"

– *Kan men zeggen dat de verhouding tussen Rome en de Reformatie sinds Johannes XXIII veranderd is, en wanneer uw antwoord bevestigend is, wat en hoe heeft zich iets veranderd?*

„Tja, kijk, hier komt nu de moeilijkheid waarover ik u bij de aanvang van ons gesprek sprak, en waarover ik u reeds schreef: wat verstaat men vandaag onder Rome en wat onder de Reformatie?

Jaren geleden had ik in deze zelfde kamer een gesprek met Hans Küng, nog tijdens het pontificaat van Pius XII. Ik zei hem toen: „U zult mij nooit overtuigen van uw paustheorie, de Petrusstoel, de apostolische successie enz. Kortom, het dogma van de paus als zodanig wijs ik af. Het zou nog iets anders zijn als er een paus kwam die volop rekening hield met de protestanten, en in wie de protestanten een groot Christen en een *pastor bonus* zouden zien."

Maar toen Johannes XXIII paus werd, en hij zich

EEN WERKELIJKE PASTOR BONUS

betoonde, zei ik tegen Küng: „Nu is het toch zover, nu moeten wij protestanten erkennen dat er een *goede* paus is, en dit moet ons ook tot hernieuwd nadenken stemmen." Goed, sindsdien is er dus inderdaad een verandering gekomen, wel te verstaan wat betreft het *klimaat* en de gehele *atmosfeer*.

Leerstellig echter is er niets veranderd!

Maar we kunnen toch niet meer, zoals in de dagen van Luther zeggen: *de* paus is *de* Antichrist.

Het heeft God behaagd Johannes XXIII tot het pausdom te roepen, en van hem moeten wij erkennen: hij is een echte *pastor bonus* geweest.

– Ik zag u daar zo even rondkijken; ja – herkent u die? Dat is inderdaad Mozart; en daar achter u hangt Calvijn, dat hebben al heel wat bezoekers opgemerkt. Tegenover mij de Kruisiging van Grünewald, en wie dat is? Dat is mijn vader, Fritz Barth, die theologisch hoogleraar was in Bern.

Ja, denkt u vooral niet dat dit al mijn boeken zijn. Ik heb nog twee kamers vol boeken, en dan staan er nog boeken beneden in de garage, die ik niet voor een auto gebruik, maar enfin, dat is niet meer van belang voor u."

– *Kan men uit uw Voorwoord in de dissertatie van Hans Küng concluderen dat u en Küng nader tot elkaar gekomen zijn dan ooit vroeger een reformatorische en een rooms-katholieke theoloog en gelovige?*

„Wat zal ik daarvan zeggen?

Küng is een frisse jongeman, half zo jong of oud als ik ben. Volgende week komt hij weer hier, om bij te praten.

Of hij en ik elkaar nader staan dan vroeger ooit een reformatorische en rooms-katholieke theoloog? Hoe zullen we dat weten? Over zijn boek over de Rechtvaardiging moet nog grondig gesproken worden. Maar in ieder geval staat vast dat men niet meer zeggen kan dat de Rooms-katholieke Kerk van de rechtvaardiging uit het geloof niets weet.

Vergeet ook weer niet, dat Küng en de zijnen ten slotte een minoriteit vormen in de Rooms-katholieke Kerk. Maar hoe dan ook, wat vroeger uitsluitend protestant was, is nu óók rooms-katholiek.

Kijk eens, ik had onlangs een gesprek met Küng, en dat liep ongeveer als volgt.

Ik zei: „Je bent nog jong, in jouw leven kan nog zoveel gebeuren, wie weet word je later nog wel eens paus. Zult je dan ook *als paus* zeggen wat je in je dissertatie schreef?" Küng antwoordde daarop met de meeste beslistheid bevestigend: „Jawohl!"

Toen zei ik: „Dat zal dan bijzonder moeilijk voor het protestantisme worden, want dan zal vanaf de Stoel van Petrus datgene over de rechtvaardiging uit het geloof geleerd worden, wat binnen de protestantse kring helaas nog niet eens overal juist wordt ingezien."

Waarop Küng weer: „Dat zal ook eens gebeuren. Wij zullen hen eens het Evangelie van de Rechtvaardiging uit het geloof verkondigen."

Ja, zo zei Küng het. Merkwaardig niet?"

– *Kan men sedert het optreden van Rahner, Küng en Ratzinger nog zeggen dat „Rome", zoals u in de „Kirchliche Dogmatik" geschreven heeft, „also von freier Gnade Gottes nichts wissen will" (K.D. IV, 2, pag. 258)?*

„Nee, natuurlijk niet meer.

Maar vergeet ook weer niet: zij drieën, Rahner, Küng en Ratzinger, zijn „Rome" nog niet. Want de vraag is maar: hoe denkt de Roomse Kerk als zodanig over al deze dingen? En dat moet nog blijken; we weten het vandaag eenvoudig nog niet!"

– *Is het mogelijk dat wij protestanten sedert dit Concilie onze apologetiek opnieuw moeten schrijven?*

„Ik houd niet erg van het woord *apologetiek*, maar ik begrijp heel goed wat u bedoelt. Het gaat er inderdaad om dat we

VOORZICHTIG

moeten zijn met het afbakenen der grenzen.

Wanneer ik mijn *Kirchliche Dogmatik* weer zou schrijven, dat erken ik, deed ik het nu inderdaad minder conform „Denzinger".

Von Balthasar zei mij vroeger al eens: „Rome is Den-
zinger nog niet.”
Ik zou mij vandaag op sommige plaatsen dus wel voor-
zichtiger uitdrukken.”

– *Wat ziet u vandaag als de belangrijkste knelpunten
tussen Rome en de Reformatie?*

„Dat is natuurlijk een heel belangrijke vraag, die ik, toen
wij over de rechtvaardiging spraken, ook aan Küng heb
gesteld, en zijn antwoord was toen heel resoluut: „Het
kerkbegrip” – en ik moest dat wel beamen.
Want zie nu eens het op het Concilie behandelde schema
„De Ecclesia”.

Ook voor de progressieven blijft de kerk toch maar een
soort prolongatie van Christus Zelf: de Kerk kan bij
„Rome” als het ware geen moment „tegenover” Christus
gesteld worden.

Dan komt daar nog bij de autoriteit van het ambt.
Zeker, men heeft nu nadrukkelijk verklaard dat ook de
leken er volop bij behoren, maar al spreekt men nu niet
meer zoveel over de paus als vroeger, ambt en hiërarchie
blijven toch maar centraal staan!

Daarbij komt nog dat de kerk bij Rome beslissend func-
tioneert in het sacrament. Ja, er is de verkondiging, maar
doop en eucharistie staan toch met name centraal, en zij
spelen een te zelfstandige rol. Het draait bij Rome wel
heel erg allemaal om het sacrament.

Als ik dit dus even mag samenvatten, dan hebben wij
protestanten het inzake Rome moeilijk met de prolongatie
van Christus in de kerk; met het té centraal stellen van
ambt en hiërarchie; met Rome als sacramentskerk; en
dan nog niet te vergeten met het zo sterk juridische karak-
ter van de Rooms-katholieke Kerk – daar kunnen wij nu
eenmaal moeilijk mee mee.

En achter dit alles staat dan nog de Mariologie, de enorme
rol die Maria speelt.

Nog geen rooms-katholiek heeft mij ooit kunnen uitleggen
wie Maria nu eigenlijk voor de Rooms-katholieke Kerk is.
Zelfs mijn rooms-katholieke arts weet het niet, en mijn
andere rooms-katholieke goede vrienden evenmin.

Wat dat betreft komt de controverse hier op neer:

Wij zeggen: Jezus.

Zij zeggen: Jezus en Maria.

In dat

EN

zit dus de grote specifieke moeilijkheid, en die is nog
nimmer ter zijde geschoven.”

– *Hoe ziet u kort samengevat de functie van Luther
en Calvijn voor ons hedendaags geloofsleven?*

„Bij Luther en Calvijn gaat het in feite altijd weer om
twee grote dingen.

LUTHER leert de vrijheid van de Christenmens als gelovige
in het Woord Gods.

CALVIN leert ons de majesteit Gods, die ons de vrijheid
tot geloven en gehoorzamen geeft.

Dat zijn als het ware de twee polen van de Reformatie.
Luther is meer op de mens georiënteerd, en Calvijn meer
op God – maar men mag daar natuurlijk geen tegenstel-
lingen van maken; het is een onderscheid.”

– *Wat is uw opinie over de religieuze en theologische
ontwikkeling in het protestantisme in Nederland?*

„Op die vraag wil ik liever niet ingaan, alleen reeds niet
omdat daar zo heel veel over te zeggen zou zijn. Laat ik
daarom daarover maar niets zeggen; het ligt allemaal zo
gecompliceerd.

Maar misschien toch alleen dit: ik begrijp niet waarom
er in Nederland twee grote reformatische kerken nodig
zijn!

Vóór men zich werkelijk met Rome zou willen verstaan,
moest men eerst maar liever onderling als gereformeerden
en protestanten meer tot eenheid komen. Waarom zouden
bijvoorbeeld Berkouwer en Miskotte niet in één kerk kun-
nen zitten?

Maar ik weet het wel, en misschien mag ik het wel zeggen:
wanneer er drie Hollanders bijeen zijn, kan men zeggen,
stichten ze twee kerken.

Toen ik in Nederland was ben ik ook in Kampen geweest.
Daar zijn nu al weer twee theologische hogescholen, die
vroeger één waren.

U kunt over dit punt van het kerkelijk leven in protestants
Nederland gerust opschrijven dat het mij verwondert, en
ik ben er absoluut zeker van dat CALVIN zich daar óók
niet over verheugen zou!

Laten ze daarom zorgen weer bij elkaar te komen.

Groet verder de Hollandse vrienden; ik denk dikwijls aan

hen, al zal ik wel nooit meer in Holland kunnen komen.
Ik ben er vaak met vreugde geweest, al was de waardering
voor mijn werk bij de Hervormden groter dan bij de
Gereformeerden, – alhoewel ik misschien zo ondeugend
mag zijn op te merken, dat sinds Berkouwer zijn „Triomf
der Genade” schreef, het licht ook bij de Gereformeerden
een beetje doorbreekt . . .”

– *Wat is het eerste dat er tussen Rome en de Refor-
matie moet gebeuren:*

a. van de zijde der Reformatie?

b. van de zijde van Rome?

„Wat ons zelf betreft moeten we allereerst gaan begrijpen
dat de ware kerk werkelijk niet in 1517 begonnen is. En
in de tweede plaats: men zal onderling tot meer een-
heid moeten komen. Die eenheid is wat men zou kunnen
noemen de x van de Reformatie, en die x móet worden
opgelost.

Wij, reformatische Christenen, moeten vooral „open”
worden ten aanzien van het verleden en al wat er gebeurd is.
Rome van haar kant heeft „openheid” naar het heden
nodig, zoals het daartoe de laatste tijd ook werkelijk een
ernstige poging doet.

En samen hebben we nodig dat we méér vanuit de Bijbel
leren denken, ja dát kan ons gaan aaneenbinden, dat
alleen!”

– *Hoe ziet u de rol van de Oecumenische Beweging,
de Oosters-orthodoxie en de Anglicanen in dit
geheel?*

De Oecumenische Beweging, de Oosters-orthodoxie en de
Anglicaanse Kerk zijn óók al in beweging, ja alle drie!
De Anglicanen zijn het onderling over veel oneens. Denk
eens aan Robinson, die behoort toch óók tot de Angli-
caanse Kerk.”

– *U heeft in uw Kirchliche Dogmatik geschreven:
„Merkwürdig beschämend die Tatsache, auf die
hier nur hinzuweisen ist: das die Ostkirche in ihrer
teilweise so wunderlichen und widerspruchsvollen
Weise nicht aufgehört hat, zu sehen und ernst zu
nehmen, was da zu sehen – für uns betäubte Abend-
länder insgesamt völlig neu zu sehen wäre!”
(K.D. IV, 2, pag. 258).*

Wat bedoelt u met deze uitspraak?

„De Oosterse Kerk ken ik te weinig, om er veel over te
kunnen zeggen, maar wat ik met die uitspraak in mijn
Kirchliche Dogmatik bedoelde, was dat ze meer dan de
Westelijke Kerken let op de totaliteit van de mens. Ja ik
denk aan het vlees, aan de lijfelijkeid. Zodoende ont-
vangt de opstanding bij hen ook meer aandacht dan bij ons.
Wij „avondlanders” hebben toch te veel theologia crucis,
en een beetje meer van de theologia gloriae uit de Oost-
kerken zou ons bepaald goed doen.”

– *Heb ik in uw „Kirchliche Dogmatik” goed gelezen
(K.D. I, 2, pag. 924) dat Oecumene en kerkelijke
en confessionele samensprekingen eerst dán zin*

*hebben als men elkaar ook als „ketter” durft aan-
spreken?*

„Och, het gaat mij hier weer niet om het woord „ketter”,
maar om het duidelijk zien en zeggen van de wederzijdse
standpunten, zodat wij weten: de ander zegt dat en wij
zeggen dit.

Zo’n gesprek kan immers slechts goed gaan als de stand-
punten werkelijk duidelijk en geconcretiseerd worden. En
men moet daarbij vooral niet te vroeg om eenheid, syn-
these of samensmelting roepen.”

– *Is het waar dat de tegenwoordige mens meer door
de spiritualiteit toegesproken wordt dan door con-
fessie, leer en dogmatiek?*

„Ja inderdaad, dat kan men zo zeggen. Maar als er tussen
deze gebieden een tegenstelling ontstaat is er toch iets
niet in orde.

Spiritualiteit zonder confessie is immers een valse spiritua-
liteit.

Maar confessie zonder spiritualiteit is evenzeer een valse
confessie.

Ware spiritualiteit wijst de confessie nooit af, en wanneer
wij de confessie handhaven, maar zonder dat wij de spiri-
tualiteit verzorgen, dan zijn wij óók op een dwaalweg die
doodloopt.”

– *Welke perspectieven ziet u?*

„Ik kan slechts zeggen: ik ben geen profeet.
Maar over sommige dingen ben ik wel verontrust. Ik
geloof zelfs dat we theologisch weer bij

EEN DIEPTEPUNT

zijn aangeland, waarbij het er op lijkt dat we terugzinken
naar de problemen van de negentiende eeuw.

In Duitsland is er de Bultmanncontroverse. Er zijn daar,
zoals in Frankrijk – mirabile dictu – ook rooms-katho-
lieke Bultmannianen! In Engeland verscheen het boek
van Robinson, een geestloos boek, waarover ik mij
schaam dat het in de honderdduizend exemplaren gedrukt
is en gelezen wordt. Men begrijpt blijkbaar niet dat de theo-
logie met Robinson niet gebaat is!

Zo roept men de oude spoken weer op van de vorige
eeuw, door middel van existentialisering en mythologise-
ring. Ja, wat dat betreft is het een zorgelijke tijd in de
theologie. Wanneer ik in toorn aan deze lieden denk, dan

noem ik ze de bende van Korach (Num. 16); wanneer ik
in serener stemming aan ze denk, dan volsta ik met in
mezelf te mompelen: „Tuinkaboutertjes aller landen, ver-
enigt u!”

Aan de andere kant staat het feit dat er in sommige landen
veel en veel beter gepreekt wordt dan vroeger.

Wat we echter allen nodig hebben is dat we terug gaan
tot de bronnen, die we zelf rustig weer moeten lezen en
tot ons moeten laten spreken.

Over verdere toekomstperspectieven kan ik mij moeilijk
uitlaten, tenzij dan met de aloude woorden, waarmee ik
wil eindigen: VENI CREATOR SPIRITUS.”

Ledenlijst van de Reünisten-Organisatie der S.S.R.

Nieuwe leden:

Ir. H. G. Aalbersberg, Arubaplein 23, Hoogvliet.
J. L. M. v. d. Beek, arts, Händelstraat 64, Utrecht.
P. Bolt, arts, Van Ketwich Verschuurlaan 68, Groningen.
C. van Dongen, Het Anker 20, Emmeloord (NOP).
J. D. Jansen, Hoofdstraat 120, Hoogeveen.
Dr. J. Joosse, Graaf Floris V-straat 7, Vreeland.
Drs. J. van Keulen, Dr. W. Beekmansingel 323, Vlaardingen.
Drs. H. W. de Jong, Lorentzlaan 48, Amstelveen.
Drs. A. de Lange, Pieter de Hooghlaan 62, Baarn.
Ir. T. Teeuwen, Schuurmanlaan 6, Amersfoort.
Ir. B. J. v. d. Toorn, Jan Luykenstraat 26, Waddinxveen.
Ir. S. v. d. Wal, Kastanjelaan 10, Lunteren.
Dr. ir. J. Weits, Arboterumlaan 5, Wageningen.
Mr. W. M. Westerhuis, M. D. de Grootstraat 65, Goes.
Mej. M. N. van Zwieten, W. Barentszstraat 57, Utrecht.
Mej. R. J. Strikwerda, Schoolstraat 82, Bergum (Fr.).
R. Zuidema, Hazenrade 25, Den Haag.
Ir. H. Rakers, Jacoba v. Beierenstr. 28, 's Heer Hendrikskinderen.
Ir. W. C. J. Quik, Queridostraat 41, Haarlem.
Ir. C. Molenaar, Ananasstraat 114, Den Haag.

Adreswijzigingen:

Drs. E. van den Brink, Lassuslaan 16, Ede.
Ir. P. A. Kouwenhoven uit Venezuela naar Achterom 74, Delft.
Mej. C. M. E. Smit, kinderarts, Industriestr. 3bov., Roosendaal.
J. Baan, psycholoog, Westerhoutstraat 8, Haarlem.
A. van den Berg, Buizerdlaan 25, Den Haag.
D. M. Bruijn, Frans Halsplantsoen 209, Voorschoten.
C. P. Engel, arts, Aspergelaan 13, Amerongen.
Dr. B. W. van Klaarnergen, Randweg 100, Harderwijk.
D. H. Limburg, tandarts, Beatrixplein 12, Ede.
Prof. dr. ir. H. van Riessen, Distellaan 21, Aerdenhout.
Mr. J. T. Sprik, Columbusstraat 2, Zwolle.
Mr. J. A. C. Theil, Burg. Caan van Necklaan 188, Leidschendam.

★

Nieuwe leden van de R.O. kunnen zich aanmelden bij de secre-
taris, de redacteur en de administrateur van LEV-RO.

Voor hun adressen zij verwezen naar de laatste pagina van dit
nummer.